

Ceglédi Tímea

OKTATÓI SZEREPEK A DEBRECENI SZAKKOLLÉGIUMOKBAN

BEVEZETÉS

A felsőfokú oktatást az oktatók végzik. Munkájuk igen sokrétű, hiszen nemcsak tudásátadóként, hanem nevelőként, kutatóként, vezetőként, adminisztrátorként, menedzserként, lobbistaként, mintaadóként, és még sok más szerepben is jelen vannak a felsőoktatás mindennapjaiban (vö. Szabó 2009; Bordás et al. 2011). E szerepek mindegyikét élénkebben élik meg a szakkollégiumi oktatók, hiszen ha vezetők, egy egész szakkollégiumot kell irányítaniuk, ha oktatnak, a legjobbakat oktatják a legmagasabb szintű tudásra, ha kutatnak, azt a legjobb hallgatókkal teszik, ha lobbiznak, azt a szakkollégium léteért teszik. Az eltömegesedett felsőoktatásban a szakkollégiumok olyan szigeteket jelentenek, ahol alkalom nyílik a személyesebb kapcsolatokra a hallgatókkal, a hallgatók kutatásainak személyes végigkísérésére, általában egy hallgató karrierjének a nyomon követésére vagy egyszerűen kötetlen beszélgetésekre.

Tanulmányunk célja, hogy a szakkollégiumokat a bennük résztvevő oktatók szemszögéből mutassa be. Debreceni szakkollégiumok vezetőivel készült félig strukturált interjúk segítségével nyújtunk betekintést az oktatók szakkollégiumi szerepeibe, kinagyítva kettőt közülük: a vezetői és az oktatói-nevelői szerepeket. A vezetői szerepet a szakkollégium külső és belső aktorai által megfogalmazott elvárások kereszttüzében értelmezzük. Az oktatói-nevelői szereppel kapcsolatban pedig a szakkollégium sajátos pedagógiai lehetőségeire hívjuk fel a figyelmet.

A SZAKKOLLÉGIUMOKRÓL ÁLTALÁBAN

A felsőoktatás legnagyobb múltra visszatekintő tehetséggondozó intézményei a szakkollégiumok. A Szakkollégiumi Charta az alábbi alapvető feltételeket sorolja fel, amelyek a szakkollégiummá váláshoz feltétlenül szükségesek: „A szakkollégium széles körű autonómiával és kiterjedt önkormányzattal rendelkezik.” „A szakkollégiumi munka középpontjában a magas színvonalú munka áll.” „A szakkollégium egyik alapértékének a szakmai tevékenységen túl, a társadalmi problémákra érzékeny értelmiségi réteg kinevelését tartja.” „A szakkollégium aktív tagságát egyetemisták vagy főiskolások közössége alkotja.” „A szakkollégisták együttlakó bázissal rendelkeznek, illetve erre törekednek.” „A szakkollégium nagy hangsúlyt helyez tagjai emberi és szakmai fejlődésére, az alapképzés első éveitől az egyetemi illetve főiskolai képzés végéig.” (Szakkollégiumi Charta 2011)

A szakkollégiumi forma az Eötvös Collegium megalakulása óta, azaz már több mint egy évszázada jelen van hazánk felsőoktatásában. Igazán nagy erőre csak a Rajk László Szakkollégium indította hullám nyomán a nyolcvanas-kilencvenes években kapott. Napjainkban pedig egyre több és egyre színesebb tartalommal megtöltött szakkollégiumok működnek nemcsak Magyarországon, hanem határainkon túl is (Fazekas – Sik 2007; Varga 2009; Erdei 2002; Ceglédi 2011). A létszámnövekedés és növekvő népszerűség okára nem létezik egységes válasz, hiszen minden szakkollégium a saját környezetében születik meg, ott kezdi felépíteni saját céljait. Létrejötte és működése csak ebben a kontextusban értelmezhető. Az elterjedés általános okaira azonban több strukturális szinten is találhatunk magyarázatot. (a) Feltételezéseink szerint elterjedésének egyik oka, hogy szűkebb hallgatói csoportok a tömegesedő felsőoktatással együttjáró minőségromlást próbálják ellensúlyozni a kiválóság, a szakmai tudás, a hozzáértés iránti elkötelezettség, egy adott szak sajátos gondolkodásmódjának vagy épp az interdiszciplináris tudományos megközelítés hagyományának átörökítése által, vagy pedig az egyébként színvonalas képzést kiegészíteni speciális ismeretekkel, esetleg olyan területen művelni magukat, amelyre az adott felsőoktatási környezetben nincs lehetőség. (b) Hasonlóak az egyetemi oktatók törekvései is, akik a szakkollégiumokban mint kiváló hallgatókból álló szigetekben értelemtelet pedagógiai munkát végeznek, szakkollégiumi tutori tevékenységük szakmai presztízst jelenthet számukra. A szakkollégiumok iránti érdeklődés tehát egyrészt egy növekvő alulról jövő, hallgatói és okta-

tói igényből is fakadhat. (c) Lehetséges magyarázat továbbá, hogy maguk a felsőoktatási intézmények is egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a tehetséggondozásra, és átfogó tehetségstratégiájukban vagy tehetségprogramjukban próbálnak építeni a már meglévő és jól működő formákra, köztük a szakkollégiumokra – például a Debreceni Egyetemen (Fónai–Márton–Ceglédi 2011), az ELTE-n (Borsodi 2011) vagy a SOTÉ-n (Szluca–Langer–Szabó 2009). A felsőoktatási intézmények egyre inkább kezdik felismerni, hogy a szakkollégiumok, s az ott végzett hallgatók későbbi eredményes pályafutása növeli presztízsüket, odavonzza a felvételizőket, így a rendszerváltozás előtti semleges vagy olykor elnyomó szerep helyett fokozatosan az ösztönzés és támogatás jelenik meg a részükről. Noha ezt különböző módon teszik (pl. pénzügyi vagy szóbeli elismeréssel), a támogató intézményi háttér már önmagában is jelentős tényező a szakkollégiumi mozgalom elterjedésében. (d) Negyedik magyarázatunk forrását az oktatáspolitikai szintjén bekövetkezett változások adhatják. Az 1985-ös oktatási törvényben utalásként, majd a 2005-ös Felsőoktatási törvényben önálló bekezdésben kidolgozva, deklaráltan megjelent a szakkollégium mint kiemelt tehetséggondozási forma, amelyhez növekvő finanszírozás is társult (Fazekas – Sik 2007, 2005/CXXXIX. trv., 1985/I. trv.). (e) Végül pedig nem hagyható figyelmen kívül a tehetséggondozás iránti társadalmi igény növekedése sem mint lehetséges magyarázat. Ebben az esetben a szakkollégiumok tehetséggondozó funkciójának társadalmi szintű elismerése és támogatása áll az elterjedés magyarázatának középpontjában. Ennek legkézzelfoghatóbb megnyilvánulása a szakkollégiumok anyagi támogatása a magánszektor részéről,¹ illetve az országszerte megrendezett tehetségnapok helyi közösségektől kapott támogatottsága, s helyi közösségeket megmozgató mivolta (Fazekas – Sik 2007, Rajnai 2010).

Az eddig született vizsgálatok a szakkollégiumok legkülönbözőbb tulajdonságait vizsgálták. A Fazekas – Sik kutatópáros 2007-es vizsgálatának középpontjában a szakkollégiumok finanszírozása, érdekérvényesítése és kapcsolatrendszere volt (Fazekas – Sik 2007). Varga Viktor 2008-ban a szakkollégiumok modern kihívásait, s az arra adott válaszokat vizsgálta, kü-

¹ A Fazekas–Sik (2007) kutatópáros által végzett kutatásból az derült ki, hogy a szakkollégiumok finanszírozásában három fő forrás jelentkezik, amelyek kiegyensúlyozott viszonyban állnak egymással: állami (29%), egyetemi (30%) és magán (24%). Ezeket a személyi jövedelemadó (7%), az egyházi hozzájárulás (4%) valamint az egyéb források (6%) egészítik ki.

lönös hangsúlyt fektetve a láthatatlan szakkollégiumokra (Varga 2008). Erős Péter 2007-ben a szakkollégiumok széleskörű megismerését célozta meg, így kutatása kitért a tagság társadalmi összetételére, a fővárosi és a nem fővárosi szakkollégiumok különbségeire, valamint a szakkollégiumi képzési formákra (Erős 2010). A TERD kutatás 2008-as és 2010-es hallgatói kérdőíveiből volt szerencsénk megismerni – sőt, az összhallgatói bázissal, valamint a formális tehetséggondozó programokban résztvevőkkel összehasonlítani – a Debreceni Egyetem szakkollégistáinak alapvető tulajdonságait: családi háttérét, tanulmányi eredményességét (Ceglédi 2010), illetve értékpreferenciáját (Ceglédi–Kardos–Tőzsér 2010). Kardos Katalin egy felekezeti és egy nem felekezeti szakkollégiumot hasonlított össze (Kardos 2011a; 2011b). A Campus-lét kutatásban a Debreceni Egyetem szakkollégistáinak családi háttéréről és tanuláshoz való hozzáállásáról tudtunk meg többet a 2010/2011-es tanév során (Márkus 2010). A 2011-es Szakkollégiumi helyzetkép felmérése pedig egy általános helyzetkép feltárására, típusalkotásra, a tagsággal járó externáliák (mint például a társadalmi tőke, a közéleti részvétel vagy a társadalmi mobilitási lehetőségek) bemutatására irányult (Demeter et al. 2011; Gerő et al. 2011).

A korábbi kutatások mögött a szakkollégiumiság különböző megközelítései rejlenek: hol elitképző (Erős 2010), hol civil (Fazekas–Sik 2007), hol tehetséggondozó szervezetként (Ceglédi 2010), hol pedig informális csoportként (Márkus 2010) vizsgálják őket. Az elemzési módszerek is igen sokszínűek, hisz kvantitatív és kvalitatív, valamint vegyes módszerekkel egyaránt találkozhatunk. Jelen tanulmányban nem magára a szervezetre, hanem az oktatók abban betöltött szerepeire koncentrálunk. Kérdésünk, hogy vajon a szakkollégium valóban az a terep-e, ahol feloldódnak a tömegesedett felsőoktatásban betokosodott oktató-hallgató minták. Milyen előnyökkel jár az oktatók számára, ha közreműködnek ezekben az intézményekben? Milyen új szerepeket próbálhatnak itt ki?

MÓDSZEREK

A kutatás során félig strukturált interjút használtunk, amelynek a segítségével tematikai csomópontokba rendezve derült fény az egyes szakkollégiumok sajátosságaira.² A félig strukturált szerkezet azt is megengedte, hogy

² Az interjúk első elemzéseit Bordás Andreával közösen végeztük, aki a módszertan kidolgozásában is közreműködött.

interjúalanyaink gondolatfolyamát követve alakítsuk az interjú menetét, alkalmazkodva ahhoz az útvonalhoz, amely az alany számára a legkézenfekvőbbnek látszott. Ez a módszer tette lehetővé az interjúk több szempontú elemzését, sőt olyan dimenziók bevezetését is az elemzésbe, amit eredetileg nem terveztünk. Az oktatói szerepek körüljárása is egy olyan téma volt, amely nem tartozott expliciten kutatási tervünkbe, de azok akkor is átszöttek az interjúk szövegeit, ha nem volt konkrétan erre vonatkozó kérdés. Különösen fontosnak tartottuk, hogy az interjúkban ne csak a szakkollégium-vezetői szerepkör által diktált és jóformán kötelező hivatalos álláspontot halljuk meg, hanem a mögötte megbújó személyes hangot is. Igyekeztünk az elmesélt történetek mögöttes tartalmában is megragadni a vezetői szerepeket. Az interjúk elemzésekor a Nagy Mária (2006) által bemutatott „tanárok hangja” interjúelemzési módszer egyszerűsített változatát alkalmaztuk: az interjúk szó szerinti rögzítése és transzkribálása után rövidebb egységekre bontottuk a szövegeket, és egy első kódrendszert alkalmazva jelöltük az egységek témáját. A teljes interjúkból kiemeltük azokat a rövidebb egységeket, amelyeknek kódjai a tanári szerepekkel kapcsolatban megfogalmazódtak, és így a témánkkal összefüggő fogalmi hálóba tartoztak. Korábbi eredményeinkkel egyeztetve tovább részleteztük a kódokat, közben pedig kiemeltük az idézetek leglényegesebb szószerkezeteit, a tudományos diskurzus nyelvére fordítottuk a szövegegységeket, és lejegyeztük saját gondolatainkat az interjúban közöltekkel kapcsolatban. Az elemzés során felbukkanó újabb kódokat is beépítettük az elemzésbe. Végül rendszereztük és írásos formába öntöttük az interjúk tanulságait.

A MINTA BEMUTATÁSA³

A Debreceni Egyetemen az interjúk elkészítésének idején, 2011 tavaszán 9 szakkollégium működött. Közülük hatot kerestünk fel, s a vezetők egyikevel készítettünk interjút. Az anonimitás megőrzése érdekében fantázianevekkel láttuk el⁴ az elemzésben résztvevő szakkollégiumokat, illetve az idézett interjúrészletekből is töröltük a felismerhetőségre utaló tulajdonne-

³ Az interjúk elkészítésében közreműködtek: Bordás Andrea, Kovács Klára és Márkus Zsuzsanna. Az interjúterv elkészítésében, az interjúk tapasztalatainak megbeszélésében közreműködött: Bordás Andrea és Márkus Zsuzsanna.

⁴ A fantázianeveket Bordás Andrea dolgozta ki.

veket és évszámokat. A fantázianevek az elemzés, értelmezés utolsó fázisában jöttek létre, és a szakkollégiummal együtt az interjúalanyainkat is jellemzik valamilyen mértékben. Az interjúk hangneme, stílusa és tartalma alapján együttesen alkottuk meg a beszélő neveket. Ezek szerint a továbbiakban a következő hat szakkollégiumról fogunk beszélni:

Racionális Szakkollégium (RSZ): legfontosabb sajátossága a pontos, kiértékelő gondolkodás, a jól bevált hagyományokhoz való ragaszkodás.

Különc Szakkollégium (KSZ): ahogy a neve is jelzi, nem rendelkezik a hagyományos értelemben vett szakkollégium tipikus tulajdonságaival, inkább baráti társaságra hasonlít, de érdeklődése középpontjában mindenképp a szakmaiság, a szakmai viták állnak.

Emberi Szakkollégium (ESZ): esendő és szeretnivaló, közösségi és értékmentő egyszerre ez a szakkollégium, amely az igazi nagy szakkollégiumok árnyékában nem érzi magát különlegesnek, pedig célcsoportjában talán ez tér el legjobban a többiektől.

Útkereső Szakkollégium (ÚSZ): bizonyos témák kifejtésénél ideális tanulóközösség képét festi magáról, máskor meg épp az ellenkezőjét, ezért nehéz meghatározni, mire is fókuszál valójában. Itt a legnagyobb a diszcrepancia a szakkollégium mint szervezet elképzelései és az interjúalany véleménye között, ami folyamatos önellentmondásokhoz, a gondolatoknak az egyik mondatról a másikra történő hirtelen pálfordulásához vezet.

Pezsgő Szakkollégium (PSZ): folyamatosan változó, fejlődő, szervezési formákkal, struktúrákkal kísérletező szakkollégium, ahol a tagok aktívan alakítják a szakkollégium sorsát. Útkeresése láthatóan eredményes. Az erős tanári irányítás fokozatosan háttérbe vonul, lehetőséget adva a már kinevelt szakkollégisták vezetői/tutori szárnypróbálgatásainak.

Harmonikus Szakkollégium (HSZ): a szakkollégiumi követelményeknek saját, pontos belső rend szerint kíván megfelelni, a bentlakás, a közösségi programok, a szakmai programok mind azokat a sajátos értékeket képviselik és hivatottak hirdetni, ami köré a szakkollégium felépült.

Az alanyok vezető szerepet betöltő oktatók voltak, kivéve egy intézményt, ahol hallgatók voltak az irányítók, és velük beszélgettünk. Az alanyok vezető mivolta miatt tehát csak az egyik oldalról, egyfajta önarcképként mutathatjuk be az oktatói szerepeket.

EREDMÉNYEK

Az oktatók a szakkollégiumi működés minden mozzanatában jelen vannak. Az intézmények létrejöttében legtöbb esetben ők a kezdeményezők és a megvalósítók. Ők az alapvető értékek lerakói, kidolgozói, személyes képviselői, közvetítői. Ők kísérik végig a szakkollégiumi hallgatói közösségek létrejöttét, formálódását, önértelmezési folyamatait. Ők felelősek a fennmaradásért mind finansziális, mind pedig közösségi norma tekintetében. Nincs olyan közösségi vagy szakmai program, amelyben ne vennének részt, a technikai megvalósítást (pl. buszrendelés) is beleértve. Befolyással bírnak a felvételre, egy-egy hallgató szakkollégiumon belüli pályafutására, szocializációjára, utóéletére. Ők biztosítják az állandóságot a ciklikusan cserélődő tagok mellett. Az oktatók a szakkollégiumok „arcai”, népszerűsítői. Egyszóval a szakkollégiumok olyan szereplői az oktatók, akik megkerülhetetlenek, bármilyen szempontból is elemezzük ezen intézményeket. Tanulmányunk nagyon sok mozzanatra kiterjedhetne velük kapcsolatban. Elemzésünk kiindulási pontját, iránytűjét az oktatói szerepek jelentik. Ezen belül is kettőt emelünk ki. Egyrészt az oktató-vezető szerepet, amelyben az oktató intézmény-fenntartó, normaközvetítő, ütköző is egyszerre. Másrészt pedig az oktató-nevelő szerepre, amely a hallgató-oktató kapcsolatokba nyújt betekintést, kiemelve a szakkollégiumban rejlő speciális lehetőségeket.

OKTATÓI SZEREPEK A SZAKKOLLÉGIUMBAN

Az egyetemi oktatók többféle szerepet vállalhatnak a szakkollégiumokban. Az általunk megkérdezett intézmények mindegyikében oktató volt a vezető – egy kivételével, amelyet hallgatók vezettek –. Tehát, a vezetői szerepet ők töltik be, annak igen sokféle vonzatával együtt (finanszírozás, tagfelvétel, érdekképviselés, programszervezés stb.). Emellett a szakkollégiumok sajátja a tutori rendszer is, amely szerepben szintén oktatók tűnnek fel. A szakmai, közismereti, művészeti stb. előadások meghívott előadói-ként is közreműködhetnek oktatók a szakkollégiumokban – ebben ölt testet leginkább a hagyományos oktató szerep. Munkatárs, kutatásvezető is lehet a szakkollégiumi oktató, amely szerepkör igen sokrétű feladatot foglal magába. Egy-egy oktató ráadásul több szerepben is feltűnhet, hiszen például a

tutor vagy a vezető lehet előadó is egyben. Az intézmények indulásánál is oktatók működnek közre – kezdeményezőként, kitalálóként és megvalósítóként. Nagyon fontosnak bizonyult, hogy hasonló értékeket valló oktatók fogjanak össze a vezetői gárdában, s a többi oktató (tutorok, előadók) kiválasztásnál is lényeges, hogy közel álljanak az adott szakkollégium értékeihez, legyenek azok állandó vagy cserélődő közreműködők.

Az oktatók töltik be a szakkollégiumok működésében a legfontosabb szerepet, mivel –ahogy az interjúkban fogalmaznak – szükség van a szaktudásukra, a kapcsolataikra, a vezetői tapasztalatukra, a megbízhatóságukra, a felelősségvállalásukra például a pénzügyeket illetően.

„Pont azért, mert a szakkollégiumnak az egyetem egyrészt helyet biztosít, másrészt pénzt biztosít, ezért szükséges, úgy gondolják, és úgy gondoljuk mi is, ezért szükséges, hogy főállású oktató részt vegyen a szakkollégium munkájában. Itt azért súlyos pénzekről van szó, itt azért bizonyos felelősséggel kell bánni ezekkel ugye természetesen. Tehát nem adjuk, a hallgatók, nem adjuk úgy a hallgatók kezére, úgy, hogy a hallgatói önkormányzat a saját dolgaiban is majd felelősen gazdálkodik. Ennyire ne..., itt nálunk ez nem így van. A finanszírozás az oktatókon keresztül, illetve az igazgaton keresztül, <X> prof úron keresztül érvényesül, és úgy lesz legális.” (ÚSZ)⁵

Az oktatók biztosítják emellett a szakkollégiumokban az állandóságot is, hiszen a hallgatók folyamatosan cserélődnek. Különösen a kétciklusú képzés bevezetésével gyorsult fel ez a cserélődési folyamat, amely miatt aggodalmát fejezte ki két interjúalany is, részben a szakkollégium szakmai munkájának elmélyülését illetően, részben pedig a hallgatók egyéni fejlődése szempontjából. Érdekesség, hogy vannak olyan szakkollégiumok, amelyek elég idősek és stabil egyetemi beágyazódással rendelkeznek ahhoz, hogy egykori hallgatói válhassanak oktatókká, esetleg vezetőkké.

⁵ A (...) jelölés azokra a szövegrészekre vonatkozik, amelyek kikerültek az interjúkból, mert elkalandozó tematikai kitérők, a mondandó szempontjából irreleváns részletek vagy az elmondottak többszöri ismétlései voltak. A <> jelek az interjút elemző saját kiegészítéseit, átírásait jelölik, amelyek egyrészt az anonimitást sértő részek megváltoztatására, másrészt az előbeszéd töredezettségéből adódó jelentésbeli homályosságok kiküszöbölésére hivatottak. A // jelek között a kérdező szavai olvashatók.

„Minden szervezet alapításakor keletkezik egy kultúra, az alapítóktól ered, és aztán az alapítók sokszor már kipattognak, a kultúra, az megmarad, méghozzá kitörölhetetlenül megmarad, csak tők tudatosan lehet megváltoztatni. Szerintem nem is.” (HSZ)

„A BA/MA teljesen alkalmatlan arra a rendes, elmélyült, építkező munkára, és arra, amit nagyon-nagyon-nagyon vallok, hogy az egyetemi öt év, ami volt, az nem csupán tudások, konkrét tudásoknak az átlátása a fejekben, hanem az egy érlelődési folyamat, a felnőtté válás, ami jár egy önállósodással, elmegyek a szülői háztól, elkezdek önállóan élni, partnert keresek. (...) Az emberi dolgok is. Ugye, bekapcsolódik egy emberi közegbe. <Aztán> MA-ra egy másik városba megyek?” (PSZ)

„Most már a karok oktatói között is jó néhány van, aki <X> szakkollégista volt, mondhatni a bennmaradt fiatalok többsége, az <X> szakkollégista volt.” (RSZ)

A VEZETŐI SZEREP – AVAGY „AZ ÜTKÖZŐ”

A szakkollégiumi oktatók – általában, de nem mindig csak a vezetők – egyfajta ütközőként vannak jelen a szakkollégiumban, hiszen feljük fogalmazódnak meg a különböző elvárások, és ők a felelősek azok kielégítéséért is. Ezen elvárások megfogalmazói között feltűnik a fenntartó, az országos szakkollégiumi mozgalom, az egyetemi, centrumi vagy kari vezetés, a hallgatók, sőt olykor még a civil világ is.

Egyes oktatók országos platformokon is érdekvédelmi tevékenységet folytatnak az egyetem többi szakkollégiumának képviselőjében. A szakkollégiumok érdekeit tehát országos szinten is meg kell védeni, ugyanakkor a helyi viszonyok között is szükséges az útkeresés. Részben finansziális, részben legitimációs okokból szinte minden szakkollégium függ valamilyen fenntartó vagy finanszírozó szervtől. Ez szerencsésebb esetben egy konkrét alapítvány, egy egyetemi centrum vagy egy egyházi szervezet, de találkoztunk olyan szakkollégiummal is, amely „lebegett” a különböző egyetemi szintek között finansziális szempontból, noha munkájukat erkölcsileg mindenhol elismerték. Az országos és helyi viszonyokhoz mindamellettt hozzátartozik az is, hogy a vezetőknek átfogó rálátással kell rendelkezniük más tehetséggondozó intézmények

munkájára is, amelyekkel összehangoltan végzik tehetséggondozó tevékenységüket.

„Először az volt a lehetőség a második platformon országosan, hogy a szakkollégiumok mind egyenként ajánljanak valakit az akkreditációs bizottságba, és mi úgy gondoltuk, hogy ez értelmetlen dolog, és a 7 debreceni szakkollégium összefogott és megbeszéltük, hogy ki legyen és akkor döntöttünk úgy, hogy legyen egy olyan tapasztalt és tekintélyes egyetemi oktató, akinek van rálátása az egész tehetséggondozásra és szakkollégium rendszerére, és ezért döntöttünk, hogy <XY>-t javasoljuk.” (PSZ)

„Vizitáció, hogy a fenntartótól jönnek, az néhányszor van, nem minden évben.” (HSZ)

„Tehát a szakmai stratégiánk meg a szakmai elképzeléseink, azok mind saját ötletek, tehát ezt mondhatom, ugyanakkor tehát a döntéseinket alapvetőem befolyásolja az, hogy a feljebbvalónk (...) mit döntenek és rábólintanak-e erre. Mi próbáljuk önmagunkat szervezni, de van egy fék. (...) Ha nekünk nem lenne ez a támogatásunk, akkor önerőből megvalósítani nagyon nehéz lenne ezeket a kurzusokat.” (ESZ)

„Tapasztalatok alapján tanultunk, illetve kísérleteink, hogy valahogy elhelyezzük magunkat az oktatási rendszerben is, meg a szakkollégiumok rendszerében is, ez egy kicsit lassan alakult ki a négy év ellenére is.” (PSZ)

„Országosan próbáljuk képviselni az értékeinket meg a hallgatóknak az érdekeit, kapcsolatban állunk más szakkollégiumokkal is.” (ESZ)

A szakkollégiumok nem csak az akadémiai világ koherens részei, hanem a helyi társadalomba is beágyazódnak. A szakkollégiumon kívüli szereplők között így feltűnhet egyházi szervezet, színház vagy akár középiskola is. E szereplők is megfogalmazzák elvárásaikat a vezetés felé, amelyekre szintén a vezetőknek kell reagálniuk, a soktényezős elvárásrendszerbe beilleszteniük.

„Azt kérdezte <XY> színésznő, hogy hol vannak az egyetemisták. Egyetemi város, és nincsenek a színházban egyetemisták. Hát mondtam, hogy de én nem tudok 30.000 diákot összeszedni, ez nem így működik. (...) Sajnos ez, olyan tömeg, hogy ez, erre nekem nincs ráhatásom.” (PSZ)

A szakkollégiumon kívüli szereplők ilyen sokszínű ráhatásai mellett a belső aktorok is formálják a működést. A vezető oktatóknak tehát a külső és belső folyamatok egészséges összhangját, működtethető dinamikáját kell megteremteniük.

A belső szereplők között említhetjük a szakkollégiumi oktatókat (tutorokat, aktív közreműködőket), akik – az alanyok elmondása alapján – gyakran küzdenek motivációs válsággal. Ezt a leterheltség, az átláthatatlan elvárások, a hallgatók passzivitása, az erkölcsi és anyagi megbecsültség hiánya is okozhatja. Az oktatók elvárásai leginkább az ilyen válságokban bukkannak felszínre, s végeredményben a vezetők azok, akik ezzel szembesülnek, s megoldást kell találniuk. Az oktatói elvárások szakkollégiumonként különböző mintázatúak lehetnek. A fent említett problémák eltérő súllyal jelentkeznek az egyes intézményekben és az egyes oktatók esetében. A leggyakoribban említett probléma mégis az anyagi megbecsültség hiánya és a leterheltség.

„Azt mondták a kollegák, hogy nincs energiájuk, ez már most nagyon komolyan negyedik éve, harmadik éve dolgozó kollegáknak a semmiért a plusz munkát végezzük, szerelemből, mert szeretjük <ezt a szakmát>. (...) Semmilyen pénzt nem kaptunk. Na most némely kollegám ebbe belefáradt.” (PSZ)

„Természetesen itt a pénz csak arra, arra vonatkozik, hogy csakis és kizárólag a szakkollégium működésére és a hallgatóra fordítható. Tehát itt munkabérről vagy bármi másról szó nincs. Tehát itt amióta a szakkollégium működik, a szakkollégium oktatói, ööö, hát, mondjuk így, hogy vezetése, de már ez nem igaz, inkább a koordinálását és támogatását végző oktatók, (...) természetesen senki nem kap egy fillért sem ezért. Ezért minden pénzt, amit kapunk, minden támogatást, azt mi csakis és kizárólag a szakkollégium működésére lehet fordítani, és arra is fordítjuk.” (ÚSZ)

A vezetés – manifeszt vagy látens módon – oktatói közösséget formál, olyan pluszmunka elvégzésére ösztönzi az oktatókat, amely a fent említett hátrányok ellenére mégis vonzó számukra. A legfőbb motivációs erő a szakkollégiumi nevelői munka értelemtelisége, yyya pedagógiai kiteljesedés, a hallgatókkal elért szakmai eredményekért kapott egyetemi szintű elismerés. Emellett presztízst jelenthet szakkollégiumi oktatónak lenni, megbecsült-

séget kapnak e tevékenységükért, továbbá kutatásaikban segítség lehet a hallgatókkal való együttműködés is.

„Nagyon sok plusz energiát követel tőlem is, de azért csinálom, mert nem..., szóval értelmes dolognak tartom végül is, akkor is, ha ez nem tömegeket mozgat.” (PSZ)

„A másik, amire büszkék vagyunk, hogy a szaktanároknak a tevékenységére, eredményeire is.” (RSZ)

A szakkollégiumok célcsoportja, a hallgatók elvárásai a programokkal szembeni visszajelzéseikben, az azokban való közreműködésben tükröződik leginkább. Egy kivétellel minden megkeresett szakkollégiumról elmondható, hogy a legnagyobb állandóságot mutató szakmai programok a vezetők kezében vannak. Ezek megszervezésében teljes egészében a vezető oktatók vesznek részt, a szakmai tartalom átgondolásától, az előadókkal való áralkudozáson át a buszrendelésig.

„/És amikor szakmaiságról beszélünk, akkor ez mit jelent?/ Azt, hogy tudatosan felépítünk, nem így hogy összeülünk és megbeszéljük, hogy ki mit tud, hanem, hogy már nyáron kitalálom, hogy mi lesz az évben, és nagy embereket szerzek.” (HSZ)

A hallgatók igényeinek kikristályosodása egyfajta időbeli érési folyamatként is leírható a megkérdezett szakkollégiumok közül négyben. Bár eltérő súllyal, jelleggel és tempóval ment végbe a négy esetben, a közös vonás mindegyikben az volt, hogy a hallgatók igényeire reagálva formáltak a programokon, majd a hallgatók egyre aktívabban részt is vettek e programok kitalálásában és megvalósításában.

„Tehát úgy volt az elején, hogy a kollégium vezetője irányította a kollégiumot, a felvételiket, a nem tudom mit. És néhányan segítettek neki, de mivel ezt átvették, lassanként kialakult a Diáktanács dolog, ezzel a szavazással és aztán, és egyre nagyobb hatalma lett és ez most nagyon jó. (...) A diáktanács az például annyira nagyot lépett előre, hogy februárban volt egy saját tréningünk, marha jó volt, egész napos volt, és nagyon jól tisztáztuk ezeket a hatalmi változásokat meg

viszonyokat, nekem irtó felszabadító volt, és azért ez elképzelhetetlen lett volna mondjuk egy éve vagy 2 éve, vagy... na egy éve már elképzelhető lett volna, de régebben még nem volt elképzelhető, hogy ennyire komolyan együtt működünk és ilyen őszintén, vagy mit tudom én, felelősen.” (HSZ)

„Hogy ha erről beszélünk, hogy kitaláltuk, akkor kire gondol?/ Ez egyértelműen akkor nem hallgatói bevonással volt, ezt máris mondom, hanem azok a tanár kollegák a <karról>, akik már 10 vagy 15 éve a saját szakunkon belül <a témával> foglalkoznak anélkül, hogy lett volna valami, vagy volna ilyen képzés, (...) ők voltak az elsők, illetve tőlünk is doktoranduszaimat vontuk be. (...) Megmondom őszintén, hogy az elején nem beszéltük meg a diákokkal a programot, mi állítottuk össze, tehát a mi az a kollegákat jelenti, és beszéltük meg, és ezt öntöttük a hallgatóság elé. A végén persze megbeszéltük, tehát az évvégén mondtam, hogy leültünk velük és megbeszéltük velük, hogy mit találtak jónak, mennyire volt effektív, mennyit tanultunk belőle, mit kéne másképp csinálni, és ennek volt az eredménye, amit elmondtam, (...) hogy akkor utána úgy kapcsolódtunk vissza a hallgatókhoz, és a második évben már ez a tapasztalataival indultunk...” (PSZ)

„Mi oktatók, a legelején a programokra és a különböző meghívandó előadókra témákat, ötleteket gyűjtöttünk, majd ezt megbeszéltük a hallgatókkal, és kiválasztottuk azt, amit szeretnénk. Eltelt 1-2-3 év, és gyakorlatilag azt kell mondanom, hogy pontosan ugyanúgy, mint ahogy az elején fogtuk a gyerekeknek a kezét, utána azt szépen el lehetett engedni.” (ÚSZ)

Ahogy az interjúrészletekből láttuk, a hallgatók aktivitása különböző működési feladatok, terhek alól mentesíti az oktatókat a programok kezdeményezése és kivitelezése során. Abban azonban az oktató szerepe változatlanul megmarad, hogy ezeket a hallgatói energiákat, ötleteket a szakkollégiumi normarendszer keretei között tartsa.

„Már nem tudom mi volt, de tudom, hogy úgy döntöttünk, hogy na azt nem, (...) mert annyira primitív lett volna. (...) Olyan előadókat nem hívunk, akik csak olyan beszédeselek, tehát kell egy személyes emberi hitelesség hozzá, meg egy elköteleződés valamilyen irányba, és csak olyan jön hozzánk, az nem kell, (...) hogy emberileg hiteles legyen,

*és valamilyen pluszt adjon, tehát nem csak... azért azt mondhatom...
Havas Henrik ide nem fog jönni... ” (HSZ)*

A hallgatókról való beszélgetés során azt is többször hangsúlyozták a megkérdezett vezető oktatók, hogy a hallgatók egyéni életútját is figyelemmel kell kísérniük, amelybe a szakmai fejlődésen túl számos más tényező is beletartozik. A szakkollégiumi vezetésnek tehát a hallgatói életciklusokat is szem előtt kell tartaniuk. Ennek kihangsúlyozása azért is figyelemre méltó a megkérdezettek részéről, mert a szakkollégiumok deklarált céljai között ilyen formában nem szerepel, sokkal inkább a saját pedagógiai elhivatottság szólal meg ezek taglalásakor.

„Az az időszak amikor eldől, hogy anyuka, nagymama, apuka jó kislányából, vagy elhanyagolt kislányából, az mindegy, miféle emberfajta lesz, az itt fog eldőlni ebben az időszakban, és ez a közösség ez segít abban, hogy ha valaki olyan elveket szeretne választani az életére, amik ezekkel megegyeznek, akkor itt ezt meg tudja csinálni, meg ki tudja építeni, meg az nagyon jó, hogy itt egymásra találhatnak. (...) Ugye, bár azzal a valósággal nézünk szembe, hogy egy csomóan úgy járnak ma <egyetemre>, hogy szakmailag, szellemileg fejlődne és se spirituálisan, se mentálisan nem fejlődnek, mert nincs, aki ezzel foglalkozzon, és akkor ez a koli ezt felvállalja, és minden programnak akkor van értelme, ha ebben segíti.” (HSZ)

„Szerintem egy olyan fontos tudás, meg egy olyan fontos tapasztalatot kapnak ezáltal itt tőlünk, hát, amit tovább vive adott esetben már majd családon belül gyerekeknek, gyerekeinek vagy családtagjainak tovább tud adni. (...) Szerintem itt olyan oktatókkal találkozunk, amelyekkel nem feltétlenül találkozunk az egyetemi képzés során, egy kis emberséget tanulnak, azt hiszem, ezek elég fontos dolgok. (...) Megpróbálunk közösségi embert formálni az egyénből, ez az egyik legfontosabb. (...) Tehát, emberi értékeket próbálunk a hallgatók felé közvetíteni, meg hát, ők is egymás között, én remélem, ezt próbálják elterjeszteni, illetve tovább vinni.” (ESZ)

A vezetők és oktatók szembesülnek azzal a jelenséggel is, hogy a szakkollégisták közül nem mindenki egyformán aktív. Egyik alanyunk egyenesen alapkérdésként tekint a passzivitás problémájára. A figyelem, érdeklő-

dés fenntartása ugyanolyan feladata az oktatóknak, mint annak felkeltése. Ráadásul együttesen kell figyelembe venni a szervezeti és egyéni érdekeket is, hiszen az aktivitás csökkenése lehet átmeneti állapot is, a hallgató egy magánproblémájának tünete, de annak hosszabb fennállása esetén oktatói „feladat” az is, hogy a nem aktívak helyére másokat javasoljanak.

„Mint mi tanárok, a diákjaink is egy ilyen szerelemből csinálják, tehát egy pluszból, egy érdeklődésből, de azért azt tapasztaljuk hogy a huszonnyolcból kb. kétharmada, vagy jó fele volt abszolút aktív, és a másik fele inkább csak szeretett volna egy kicsit passzívan kapni ebből a..., amit meg is kapott, tehát ezen a módon színházba jöhetett, és azt kicsikét az alkotókkal megbeszélhette, de azt mondták a kollegák, hogy nem képesek és nem is hajlandók azokkal dolgozni, akik nem akarnak.” (PSZ)

„Állandóan van egy nyívás, hogy jajj, olyan sok minden, meg ne legyen már, meg ne kelljen már, meg hogy lehetne megúszni. (...) De hát ez az emberi természet folyamatos arany szabálya, hogy amit nem emelsz, az szüntelen süllyed.” (HSZ)

„Mi igazából nem zárunk ki senkit, főleg nem az oktatók, mi oktatók igazából az elején..., ööö, eleve azért vagyunk, hogy támogassuk a kapcsolatot, könnyebb legyen az egyetemi rendszerben, mi eleve ezért vagyunk, de mi nem zárunk ki senkit, viszont ha, de viszont javaslatot szoktunk tenni, hogy ha valaki soha nem vesz részt a szakkollégium programokban, akkor ne adjunk-e esetleg másnak lehetőséget.” (ÚSZ)

A legnagyobb pedagógiai kihívás a szakkollégiumi oktatók számára talán az, hogy a hallgatók egymás közötti kapcsolatait megfelelő mérték-tartással tudják-e előkészíteni, nyomaték nélkül felügyelni, a spontaneitás varázsát megőrizni.

„A kar néhány akkori vezetője, vezető oktatója úgy gondolta, hogy szükség lenne egy olyan szervezetre, amelyik a legkiválóbb hallgatók számára teremt kutatási lehetőséget, fejlődési lehetőséget a maguk tudományán belül, és ezzel párhuzamosan összehozza ezeket a jó hallgatókat, hogy egymást inspirálva is fejlődjenek (...) A programjaink olyanok, amelyekben a hallgatók egymásra tudnak hatni.” (RSZ)

Összességében tehát a vezető oktatóknak többféle szempontot figyelembe véve kell harmonikussá komponálni a működést. A hallgató érési folyamatát is szem előtt kell tartani, az oktatók/tutorok elégedettségét (akik szellemi vagy anyagi megbecsültségre vágnak az elfásultság mellett), a finanszírozás esetlegességeit, az országos elvárásokat (csak azt akkreditálják, akik bizonyos feltételeknek megfelelnek), külső szereplők (színház, alapítvány, egyház) igényeit, az egyetem elvárásait (népszerűség, látható eredmények), más tehetséggondozási formák követelményeihez igazítani a felvételt stb. Ebben a soktényezős elvárásrendszerben vannak olyan vezetők, akik kisebb önállóságot érezve nagyobb hangsúlyt fektetnek az előbb felsoroltak közül egy vagy két elvárásra, a többit háttérbe szorítva. A hallgatók által irányított szakkollégiumban például a saját érdekeik az elsődlegesek. A fenntartó által finanszírozott, központi programmal rendelkező szakkollégiumnál a fenntartó a domináns, annak szakmai elvárásaival.

Komplex vezetői habitust, sok időt követel, hogy a vezetés minden elvárást ismerjen és kielégítően megfeleljen nekik. Az elvárásokat megfogalmazók ugyanakkor segítségnyújtókként is feltűnhetnek, igaz, minden szakkollégium esetében másképp. Nem ritka, hogy hallgatók segítenek a belső működtetésben, sőt, olykor az országos lobbiban is. Az oktató kollégák is aktivizálhatóak, s a különböző egyetemi szintek is gyámkodnak a szakkollégiumok felett. Az országos fórumok a szakkollégiumok összefogásával a lobbitevékenységhez jelentenek támaszt. Az akadémiai szférán kívülről is érkezik segítség, neves előadók, kirándulási terep vagy szakmai gyakorlati hely formájában.

AZ OKTATÓI-NEVELŐI SZEREP

A következőkben az oktatók és hallgatók kapcsolataiban emeljük ki a szakkollégiumi oktatók szerepét. Abból indulunk ki, hogy a szakkollégium egy olyan speciális közeg lehet, amely lehetőséget nyújt olyan intergenerációs kapcsolatokra is, amelyek az egyetemi oktatás során ritkán alakulhatnak ki.

Az interjúk tanulsága szerint minden szakkollégium valamilyen szempont szerint kiválogatott hallgatókat fogad be. Ez biztosítja azt, hogy a hallgatókkal együtt dolgozni vagy számukra plusz tudást átadni kívánó oktatók számára vonzóbb, átláthatóbb célcsoportot jelentenek. Ebben a kapcsolatban mindig valamelyik fél kezdeményezésére történik a kapcsolatfelvétel,

amelynek alapja a bizalom, a közös érdeklődés, elköteleződés. „Egymásra találás”-ként beszél az egyik alany erről a folyamatról, amihez szerinte érési idő és megfelelő alkalom kell.

„Egymásra kell találni tanárnak és diáknak is. A területet is meg kell találni. És abból lettek szép eredmények. (...) De értik, ez akkor megy, ha a légkör erre alkalmas. De hogyha, hogy ha a rend, a struktúra ilyen, meg mindig annyi változás van, hogy senki nem tudja, hogy mi lesz a következő évben, akkor hogy lehet így itt építkezni. És ez a szakkollégiumnál is ugye mindig ez a kérdésünk, ugyanez, hogy vajon.”
(PSZ)

Az alkalmat a szakkollégiumi felvétel adhatja meg erre az egymásra találásra. Az általunk felkeresett szakkollégiumok körében többféle felvételi minta érvényesül. A közös vonás az, hogy a formális jelentkezés a hallgató kezében van. Azt megelőzően azonban – és ezt többen is kiemelik – az oktató kezdeményezése is kulcsfontosságú.

„Olyan hallgatók jelentkeznek, akik a maguk területén többet akarnak felmutatni, akik a későbbiekben tudományos pályára készülnek. (...) Az is fontos elem, hogy a legkiválóbbak kerüljenek be úgy, hogy a tanárok ajánlják őket.” (RSZ)

A leendő szakkollégisták felfedezése egy különleges oktatói feladatként jelenik meg az interjúk többségében, hiszen ez toborzó, tehetségkutató munka is egyben.

„Már ilyen, nincs, hogy frontálisan tömegekhez szólok, hogy frontálisan megszólítom, hogy bárki, vagy akárki. Értik? (...) Viszont az, hogyha van egy nagyon jó intenzív mag, mint ahogy most kialakult itt. (...) Azokra lehet építeni, és azt kértem, hogy a saját közegükben, minthogy én a saját tanítványaim közül. Az fogja meg. (...) Tehát azt mondom, hogy a tanárnak is oda kell figyelni, hogy ki az a tehetséges hallgatója, aki, akin látja, hogy akar valamit dolgozni. Értik? Dolgozik is, intelligens is, okos, is, és látom, mert van tapasztalatom, és akkor őt megszólítom. (...) De mondjuk ezt meg szoktam tenni, tehát az én saját tanítványaim körében szólok, hogy nem érdekli-e a színház,

és akkor tanár indítja a diákját, akiben látja az érdeklődését, vagy azt mondtam, hogy diák a diáktársát, mert látja, tudja, együtt lakik vele, együtt dolgozik vele, hogy ilyen módon.” (PSZ)

A tutori rendszer minden szakkollégiumban jelen van valamilyen formában. Az oktató tutorként egy vagy több hallgató munkásságát követi nyomon, dolgozik vele együtt. Ezt a szakkollégiumok igen komolyan veszik, ezzel egyfajta formális keretet és motivációt adva azon együttműködéseknek, amelyek ilyen szabályozás nélkül gyakran elsorvadnak (vagy meg sem születnek) a tömegoktatás oktatót leterhelő, a hallgatót személytelenségre nevelő körülményei között. A leszabályozott tutori rendszerben mind a hallgató mind pedig az oktató felelősséggel tartozik az együttműködés sikeréért.

„/Ha valaki bekerül, az csak úgy kerülhet be, hogy van már egy konzulense?/ Igen, tehát csak úgy kerülhet be. Tehát nemcsak az, hogy írjon már nekem egy javaslatot, és akkor utána majd. Felelősséggel jár, ha <XY> tanár úr aláírta, hogy ő igen, javasolja, akkor az azt jelenti, hogy akkor igen, <XY> tanár úr ezt a delikvenst, a hölgyet vagy az urat, ezt a hallgatót igen, fogadja, és ott végezheti egyébként azt a tudományos jellegű tevékenységet, ami egyébként a szakkollégiumi léthez hozzákapcsolódik. Tehát ezzel ő vállalja is, tehát ez a lényege, tehát nem felelőtlenül mindenki írogat mindenkinek. Ki írta alá? Tanár úr. Nem csináltatok semmit, na akkor megkérdezzük a tanár urat, hogy akkor mi a tanár úrnak a véleménye erről a dologról. Akkor mi le tudjuk szűrni, hogy akkor most a tanár úr ködösít vagy nem ködösít.” (ÚSZ)

Tehát a tutori együttműködésben (amely szintén egy formalizált keret) testesül meg leginkább az intergenerációs kapcsolatok jótékony hatása. Ám ez a kapcsolat sem mindig felhőtlen, ebben is megjelenhet olykor a tömegesedés azon tünete, hogy személytelenség, időhiány miatt nem találunk egymásra a felek. A szakkollégiumi tagság ebben az esetben abban segít a hallgatónak, hogy a kudarcos együttműködés helyébe újabb léphessen. A tutori konfliktusokban tehát védőhálót nyújt a szakkollégium a hallgatók számára.

„Nem egyszer fordult elő, hogy a hallgató kiállt, és akkor mondta, hogy most sajnós, hogy nem is csináltak semmit ezen a területen a

konzulensével, hát mit csináljon, mi a teendő. Váltson konzulens. Hát akkor nem lesz ebből baj, és akkor mi mondtuk, hogy nem-nem... ha bármi problémád meg lenne ebből, akkor keressen meg bennünket, és akkor melléd állunk, és akkor kész. Tehát ilyenformán próbáljuk egy kicsit gardírozni is őket. Nem nagyon kell egyébként, jellemzően nem kell, ugye van, aki mondjuk úgy, hogy nem volt sikeres együttműködés a választott konzulensével, és akkor egy fél év után konzulens kellett váltani, na most ilyen esetben. (...) Segítsünk keresni valaki mást, ezt a témát akarod tovább folytatni, vagy inkább mást gondolsz? És akkor elmondja, hogy akkor igen vagy nem, és akkor jó, ha probléma van ezzel, ha nem vállal senki, akkor szóljal, és akkor majd mi beszélünk.” (ÚSZ)

Az előadás formában tartott szakkollégiumi programok kevésbé nyújtanak lehetőséget a közvetlenebb oktató-hallgató kapcsolatokra. Ezekben a formákban is jelen vannak azok a gátak, amelyek az egyetemi oktatásban a hallgatók és az oktatók között fennállnak. Az egyik szakkollégiumot vezető oktató többszöri rákérdezés után is csak formális interakciókra szűkítetten beszélt a hallgatókkal való kapcsolatáról. A hallgatók által vezetett szakkollégiumban pedig a hallgatók részéről jelenik meg egyfajta zárás, a megszokott formalitásba burkolózás, és inkább csak „odaengedik” az oktatókat rendezvényeikre, ha nagyon szükség van rájuk.

„Ezek interaktív órák, tehát oda-vissza tanár is mondja, hallgatóktól visszajelzést vár. Kérdőívez vagy akár adott esetben minden óra végén egy kis beszámoltatást kér a hallgatótól, már úgy értem, óra végén, hogy tömbösített órákról van szó, akkor egy ilyen maratoni nap után rögtön irat velük egy röpdolgozatot és akkor így folytatják a következő napot. /És vannak-e esetleg olyan lehetőségek a véleményeknek a kinyilvánítására, illetve ütköztetésére...?/ Hogyne, hogyne, persze. /És azt az oktatók mennyire tolerálják?/ Nem volt panasz az oktató részről sem, sőt hallgatói részről sem. A felmérések, amiket csináltunk, általában azt mutatják, hogy egy 5 pontos skálán az óráink, azok 4 fölötti mindig elérnek. Vannak, amelyek nem, de hát nyilván... ez megint csak hallgatófüggő.” (ESZ)

„Tanárok ebben részt vesznek? Ezekben a tevékenységekben?/ Hát, tulajdonképpen, amikor rendezünk egy ilyen, mint a milyen a múltkor

volt, a filmklub, nyilván ilyen <szakmai> témájú filmeket nézünk meg, és utána ilyen vitafórum volt. Itt az oktatókat is meghívtuk a filmre, és utána meg beszélünk, kinek mi a véleménye, hogy gondolkodik erről. Tulajdonképpen kapunk oktatói segítséget, de így szűkebb értelemben, ezekre az önképzőkörökre csak a hallgatók.” (KSZ)

A szakkollégiumi keretek is formálisak, az egyetemi keretekhez hasonlóan, mégis több alkalmat nyújtanak a hasonló érdeklődésű oktatók és hallgatók egymásra találására, közös munkájára. A szakkollégiumi formális kutatócsoportok, szakcsoportok számos tanulási lehetőséget rejtenek.

„/A tanároknak milyen kapcsolatuk van a diákokkal, milyen viszony tudnak kialakítani?/ Azt hiszem jó. A szakkollégiumon belül, ahogy említettem, vannak szakcsoportok és különböző tudományterületeknek vannak képviselői. Azt hiszem, jó kapcsolatuk van, és hát eleve úgy kerülnek be a szakkollégiumba, hogy valaki ajánlotta őket, aki általában természetesen tutorjuk lesz a későbbi pályájukon és segíti őket.” (RSZ)

A szakkollégiumi forma életre hívhat hallgatói kezdeményezéseket is az oktatókkal való kapcsolatfelvételre, a kapcsolatok elmélyítésére. Ha hasonló érdeklődésű hallgatók és oktatók vannak egy szakkollégiumba „zárva”, adódik a lehetőség, hogy átlépjenek a felek a monologikus tanulás falain (vö. Bordás – Ceglédi 2012).

„Nem volt elegendő számukra ez a fajta tanulás, ha már erre kíváncsiak, pont a tanulásnak ez a formája, hogy én olvasok, a szakemberek beszélnek, és én majd összerakom majd a fejemben. De mindegy, leszűrjük ezt a tapasztalatot, hogy meg kell beszélni a szövegeket, és hogy nem elegendő csak feladni, hogy ez a témához ez a legjobb szakirodalom, meg, hogy nem tudom így volt, hogy egy két tanulmány, de általában egy-kettő volt átlagban, és akkor ezt mondanám, hogy tehát ez volt az egyik tanulási forma, ezt gondoltuk ki az elején.” (PSZ)

Az oktató-hallgató kapcsolatok legkifinomultabb, s a szakkollégiumok által legspeciálisabb formája az, amikor magának a szakkollégiumnak a működtetésében dolgoznak együtt. A programok közös kitalálása, a pályá-

zatírás, az országos fórumokon való képviselés, a rendezvények megvalósítása, tanulmánykötetek közös szerkesztése mind-mind olyan feladatok, amelyekben a tanulás leghatékonyabb formája, a dialógikus tanulás valósulhat meg, s amelyekből nem csak a hallgatók, hanem az oktatók is profitálhatnak (részletesebben lásd: Bordás – Ceglédi 2012).

ÖSSZEGRÉS

Tanulmányunkban debreceni szakkollégiumok oktatóinak olvasatában mutattuk be saját szerepeiket: a szakkollégiumi oktatói szerepeket. A félig strukturált interjúkból kiderült, hogy a szakkollégium számos szerepet kínál oktatói számára, akik ezek közül egyidejűleg többel is élnek. Az elemzés két szerepet járt körül részletesebben: a vezetői és az oktatói-nevelői szerepeket. A vezetői szerepet egyfajta egyensúlyozásként értelmeztük a szakkollégium külső és belső aktorainak elvárásai között, amely például a fenntartói elvárásoknak vagy az intézményi normáknak a hallgatói igényekkel történő ütközésében ölt testet. Ilyen esetek elemzésével bukkantak felszínre az oktatók olyan vezetői feladatai, mint például az állandóság biztosítása a ciklikusan cserélődő, gyakran normaszegőket is magába foglaló hallgatóság mellett, a hallgatói spontán folyamatokba történő beavatkozás megfelelő mélysége és időzítése, a hallgatói passzivitás kezelése, a lobbitevékenység az országos fórumokon, a fennmaradásért való harc az egyetem berkein belül stb. A másik vizsgált szerep az oktatói-nevelői szerep volt. Abból indultunk ki, hogy a szakkollégiumok különleges lehetőségeket biztosítanak az oktatók és hallgatók közötti együttműködésekre. A szakkollégiumba való tagfelvétel az egyik olyan mozzanat, amely ösztönzi mind a két felet az egymásra találásra: az oktatót a tehetségek felkutatására, a hallgatót az oktatóval való kapcsolatfelvételre. Az interjúk tanulsága szerint az előadás formában tartott programok során nem tudnak túllépni a monológikus tanulás keretein, még akkor sem, ha a legérdeklődőbb hallgatók és a legmotiváltabb oktatók vesznek részt benne. A tutori rendszer azonban (a szigorúan betartatott szakkollégiumi szabályozásnak is köszönhetően) termékeny talajt biztosít a hosszú távú, mélytartalmú együttműködésekhez. A szakkollégium működtetésére, valamilyen program vagy produktum létrehozására irányuló közös tevékenység pedig a legfejlettebb tanulási formát rejt magában, amelyből az oktató is profitál.

IRODALOM

- BORDÁS Andrea – Ceglédi Tímea – NÉMETH Nóra Veronika – SZABÓ Anita (2011): „Az egyetem embert képez, nem munkaerőt.” – Diplomás pályakövetés oktatói szemmel. In Fónai Mihály – Szűcs Edit (szerk.): *A Debreceni Egyetem „Diplomás Pályakövető Rendszerének” főbb eredményei és tapasztalatai 2010-2011*. Kiadja a Debreceni Egyetem. 62–73.
- BORDÁS Andrea – Ceglédi Tímea (2012): A debreceni szakkollégiumok mint a tudásmegosztó és tudásteremtő tanulóközösségek szinterei. In: Dusa Ágnes – Kovács Klára – Márkus Zsuzsanna – Nyüsti Szilvia – Sörös Anett (szerk.): *Ifjúsági élethelyzetek 2*. 9–52.
- BORSODI Csaba (2011): Jánossy Ferenc Emlékkonferencián elhangzott előadása. 2011. március 18.
- CEGLÉDI Tímea – KARDOS Katalin – TÖZSÉR Zoltán (2010): A szakkollégium mint érték alapon szerveződő közösség. Debrecen, Campus-lét Műhelykonferencia.
- CEGLÉDI Tímea (2010): Szakkollégiumban és tehetséggondozó programban résztvevő hallgatók összehasonlítása a Debreceni Egyetemen. Budapest, Országos Neveléstudományi Konferencia.
- CEGLÉDI Tímea (2011): *Hagyományok, küldetések, változások – Szakkollégiumi modellek régen és ma I.* (kézirat)
- DEMETER Endre – GERŐ Márton – HORZSA Gergely (2011): *Szakkollégiumi kutatások eredményei*. Budapest, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet. (FEMIP könyvek)
- ERDEI Itala (2002): Határon túli magyar szakkollégiumok. Az elitképzés alternatív formái a Kárpát-medencében. *Magyar felsőoktatás* 2002/9.
- ERŐS Péter (2010): A magyarországi szakkollégiumok 2007-ben – egy kvantitatív kutatás néhány eredménye. In Juhász Erika (szerk.): *Harmadfokú képzés, felnőttképzés és regionalizmus. /Régió és Oktatás sorozat V. kötet/* Debrecen, Center for Higher Educational Research and Development, 210–215.
- FAZEKAS Mihály – SIK Domonkos (2007): *A magyarországi szakkollégiumok: érdekérvényesítés, forrásszerzés, kommunikáció. Kutatási zárójelentés*. Nemzeti Civil Alapprogram (kézirat)
- FÓNAI Mihály – MÁRTON Sándor – Ceglédi Tímea (2011): Recruitment and professional image of students at one the regional universities in Hungary. *Journal of Social Research & Policy*, Volume 2, Issue 1, July 2011 31–51.

- GERŐ Márton – DEMETER Endre – HORZSA Gergely (2011): *Szakkollégiumok Magyarországon. Kutatási jelentés az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet által koordinált „4.1.4 - Minőségfejlesztés a Felsőoktatásban” TÁMOP keretében zajlott kutatásról.* Budapest, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet.
- KARDOS Katalin (2011a): *Szakkollégium – Felekezeti szakkollégium* (kézirat). Forrás: <https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbmNxeMmFra29sbGVnaXVtb2thcGFydGl1bWJhbnxneDo3YjM2YTI4ZjNmMWY2ZmFi>. Letöltés: 2011.06.10.
- KARDOS Katalin (2011b): *Szakkollégium – Felekezeti szakkollégium.* (szakdolgozat)
- MÁRKUS Zsuzsanna (2010): *Szakkollégiumok a Debreceni Egyetem.* Campus-lét műhelykonferencia, Debrecen
- NAGY Mária (2006): A tanárok „hangja”, osztálytermi viselkedésük. In Lannert Judit – Nagy Mária (szerk.): *Az eredményes iskola.* Budapest, Országos Köznevelési Intézet.
- RAJNAI GÁBOR (2010): Tehetségpontok és hálózatuk jellegzetességei. In Mező Ferenc (szerk.): *Tehetségkutatás – határon innen és túl...* Kocka Kör Tehetséggondozó Kulturális Egyesület, Debrecen, 16–20. pp.
- SZABÓ Péter Csaba (2009): Oktatók a felsőoktatás változó világában. In Bajusz Bernadett, Bicsák Zsanett Ágnes, Fekete Ilona Dóra, Jancsák Csaba, Tornyi Zsuzsa Zsófia (szerk.): *Professori salutem. Tanulmányok a 70 éves Kozma Tamás tiszteletére.* Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete, Debrecen, 205–218.
- Szakkollégiumi Charta (2011): http://www.szakkoli.hu/sites/default/files/static/attachments/szakkollegiumi_charta.pdf. Letöltés: 2014.01.10.
- SZLUKA Beáta – LANGER Róbert – SZABÓ Attila (2009): A Kerpel-Fronius Ödön Tehetséggondozó Program a Semmelweis Egyetemen. *Educatio* 2009 nyár, 188–191.
- VARGA VIKTOR (2009): *Szakkollégiumok tegnap és ma... No de holnap?!* OTDK dolgozat (kézirat)
1985. évi I. törvény az oktatásról
2005. évi CXXXIX. törvény a felsőoktatásról